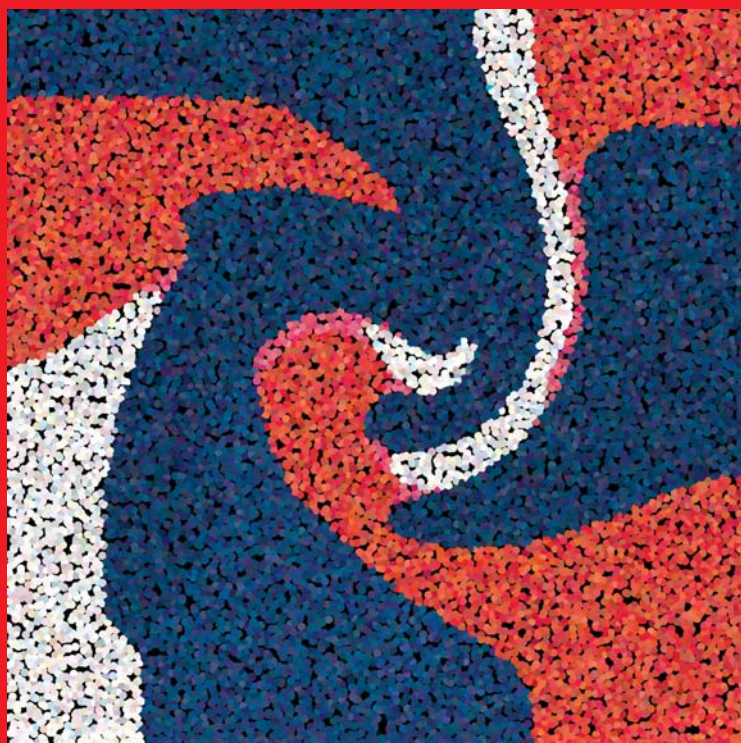

ВАРТО ЗНАТИ

**ЗАХИСТ
ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ**

**постраждалих
від торгівлі людьми**

ВАРТО ЗНАТИ

**ЗАХИСТ
ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ
ПОСТРАЖДАЛИХ
ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Київ 2006

Автор: *Федькович Галина Володимирівна*, Головний юрист-консульт, “Західноукраїнський центр “Жіночі перспективи” (м. Львів)

© Організація з безпеки та співробітництва у Європі, 2006

Цю публікацію було підготовлено та опубліковано за підтримки Координатора проектів ОБСЕ в Україні у рамках фінансування, наданого Урядом Австрії.

Всі права застережено. Зміст цієї публікації можна вільно використовувати, розмножувати та розповсюджувати з освітньою та іншою некомерційною метою за умови посилання при цьому на джерело.

Макет та дизайн блока: *Олена Купріянова*.

Обкладинка: *Андрій Кальченко*.

Надруковано: *грудень 2006 р., друкарня ТОВ «КЛГЗ»*.

ОБСЕ, інститути ОБСЕ та Координатор проектів ОБСЕ в Україні, а також Уряд Австрії не несуть відповідальності за зміст та погляди, висловлені експертами чи організаціями у цьому матеріалі.

ЗМІСТ

Для кого це видання?	4
Торгівля людьми – злочин і в українському законодавстві, і в міжнародному праві	6
Отримання правової допомоги	10
Як притягнути злочинців до відповідальності	12
Визнання потерпілим у кримінальному процесі	15
Допомога представника	17
Ви – свідок у кримінальному процесі	18
Ваша безпека під час розслідування та розгляду кримінальної справи	20
Як відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану торгівцями людьми	23
Як відновити втрачений паспорт громадянина України	27
Як поновити права потерпілого, яких його було позбавлено за час перебування за кордоном	28
Батьківські права	28
Право на житло	30
Додаток:	
Організації, які надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми	32

ДЛЯ КОГО ЦЕ ВИДАННЯ?

Торгівля людьми, на жаль, сьогодні залишається поширеним явищем, вона є злочином, що грубо порушує права людини. Держава вживає заходів з попередження торгівлі людьми та боротьби з нею, притягнення до відповідальності злочинців та надання допомоги потерпілим.

Однак, незважаючи на значну кількість інформації стосовно цього явища у засобах масової інформації та підвищення обізнаності серед широкого загалу, багато осіб, які постраждали від торгівлі людьми, не усвідомили того, що те, що з ними трапилось, є злочином, а вони – потерпілими. Вони не знають про можливість захисту своїх прав та інтересів та відшкодування шкоди, завданої їм цим злочином.

Якщо Ви потрапили у ситуацію, коли шляхом обману, шантажу, шахрайства або погроз Вас примушували:

- працювати на відробляння невизначених “боргів”, яких Ви буцімто набули, коли Вам обіцяли підшукати роботу (наприклад, за кордоном або просто у “кращому місці”);
- займатись проституцією або надавати інші сексуальні послуги;
- зніматись у порнографічних фільмах, фотозйомках або показах через інтернет;
- виконувати роботу, про яку Ви не домовлялися, від якої не мали змоги відмовитися, і яка вимагалася від Вас під загрозою покарання;

або піддавали іншим формам **експлуатації** в Україні або за кордоном, імовірно, Ви стали жертвою торгівлі людьми (втім, від конкретних обставин того, що з Вами відбувалося, залежатиме остаточне визначення Вашого статусу). Це видання може допомогти Вам дізнатися про свої права, які були порушені у таких ситуаціях, і можливості їх захисту, а також про відшкодування моральної і матеріальної шкоди, завданої Вам злочинцями та їхніми діями.

Звільнившись з тенет торгівців людьми, потерпілі, як правило, повертаються на батьківщину в незадовільному фізичному стані, психічно розбитими та розчарованими. На додаток, вдома на них часто чекає ціла низка нових проблем: особисті документи зникли, вони “виписані із помешкання”, тобто зняті з реєстраційного обліку за місцем колишнього мешкання, позбавленні батьківських прав тощо.

Крім того, люди, котрі обманули їх з працевлаштуванням чи продали у боргову кабалу, не тільки не повертають заплаченого завдатку, але й погрожують розправою.

Звичайно, логічно було б спочатку повернути собі права на втрачене за час перебування у неволі, а також інше майно, відновити батьківські права, добитися відшкодування шкоди, завданої кривдниками, подбати про здоров'я.

Однак найчастіше для успішного вирішення цих питань необхідно буде довести в суді те, що Ваші проблеми з вихованням дітей, здоров'ям та майном викликані не власним недбалим ставленням, а діями торгівців людьми.

Для цього необхідно зібрати докази, які переконали б суд у Вашій правоті. Проте, самотужки впоратися із таким завданням вкрай важко, практично неможливо, особливо з огляду на те, що частина злочинних дій могла здійснюватися за межами України. Для цього необхідні значні фінансові, технічні та людські ресурси, а також владні повноваження, якими наділені правоохоронні органи. Саме тому першим кроком має стати звернення до них із заявою про злочин.

Під час розслідування саме ці органи будуть доводити, що окремі особи або злочинні групи вчинили щодо вас злочин, через який ви тривалий час були змушені перебувати за кордоном і зазнавали жорстокого поводження. У разі успішного розслідування цей факт буде встановлений вироком суду.

Для того, щоб впоратися із такими проблемами, досягти ефективного результату з притягнення осіб, які вчинили щодо Вас злочини, до передбаченої чинним законодавством відповідальності, відшкодування заподіяної Вам шкоди, відновлення Ваших батьківських прав, майнових прав та вирішення інших питань Вам буде потрібна професійна допомога. Тож мета цього видання полягає у тому, щоб пояснити Вам основні кроки, пов'язані із захистом прав та інтересів потерпілих від торгівлі людьми, та яким чином вони здійснюються у рамках української правової системи.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – ЗЛОЧИН І В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ, І В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Дуже часто торгівля людьми хибно сприймається тільки як примусове надання сексуальних послуг за межами своєї країни. Однак, за визначенням, злочин торгівлі людьми охоплює також низку інших форм експлуатації, причому незалежно від того, чи це відбувається за кордоном, чи у своїй країні.

В українському законодавстві дано визначення торгівлі людьми і передбачено відповідне покарання за неї у статті 149 Кримінального кодексу України (КК України). З часу внесення до КК України у 1998 році статті щодо торгівлі людьми, визначення цього злочину кілька разів зазнавало змін; теперішня редакція цієї статті набула чинності у лютому 2006 року, після приведення її у відповідність з основними положеннями визначення цього злочину, яке міститься у *Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї* (часто також неофіційно називається *Палермським протоколом*, за назвою міста, де він був ухвалений), що доповнює *Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності*, ратифікований Україною у 2004 році.

Необхідно ознайомитись із визначенням торгівлі людьми (див. вставки 1 і 2) для того, щоб зрозуміти, чи Ваша ситуація може розглядатися саме таким чином. Втім, з огляду на серйозність цього злочину, його складові і можливі наслідки, лише досвідчені спеціалісти будуть спроможні чітко визначити дії, спрямовані проти Вас як торгівлю людьми (такими спеціалістами можуть бути співробітники правоохоронних органів, юристи, які мають відповідний досвід, а також працівники громадських організацій, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми).

Попри деякі відмінності у визначенні торгівлі людьми у статті 149 КК України і у статті 3 Палермського протоколу, цей злочин розглядається як сукупність трьох основних складових: *дії*, *способи* та *мета*. **Дії** включають: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини; можливі **способи** – обман, шантаж чи використання уразливого стану особи (у Палермському протоколі передбачено також інші способи); **мета** – експлуатація. За наявності усіх цих трьох складових, таку ситуацію слід розглядати як торгівлю людьми.

ВСТАВКА 1: визначення термінів

а) **“Торгівля людьми”** означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів;

б) згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті (а) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті (а);

с) вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються “торгівлею людьми” навіть у тому разі, якщо вони не пов’язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, зазначених у підпункті (а) цієї статті;

д) “дитина” означає будь-яку особу, що не досягла 18-літнього віку.

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, стаття 3: Терміни

ВСТАВКА 2: визначення термінів

1. **Торгівля людьми** або здійснення іншої незаконної угоди, об’єктом якої є людина, а так само вербування, розміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього, або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або

службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка.

1. Під **експлуатацією** людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.
2. У статтях 149 та 303 цього Кодексу під **уразливим станом** особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.
3. Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Кримінальний кодекс України,

Стаття 149: Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини

Експлуатація у рамках торгівлі людьми, як правило, відбувається із застосуванням різноманітних форм примусу з боку злочинців, серед яких: вилучення документів, які посвідчують особу, погрози силою або її застосування, шантаж та інші. Якщо такі засоби були застосовані щодо Вас для незаконного залучення до праці, проституції, порнографії, донорства органів, примусової вагітності, це означає, що Ви, імовірно, потерпіли від торгівлі людьми і тому маєте право скористатися передбаченими законом способами захисту та відновлення Ваших прав та інтересів.

ОТРИМАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Як вже зазначалося, і буде описано більш детально в наступних розділах, у Вас часто виникатиме необхідність спілкування з державними органами та посадовими особами: звертатися до них із заявами, вимогами та проханнями, давати показання слідчим органам, брати участь у судових засіданнях. Ефективнішими ці дії будуть, якщо Вам допомагатиме фахівець в галузі права (юрист, адвокат). Втім, зазвичай послуги професійних юристів є досить дорогими, і не кожен, на жаль, в змозі їх оплатити.

Конституція України проголосила право кожного на правову допомогу (стаття 59). Більше того, вона встановила, що у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Попри це, через ряд причин, безоплатна правова допомога або ж правова допомога, яка надається за рахунок держави, фактично реалізується лише для осіб, які є обвинуваченими (підозрюваними, підсудними) під час розслідування та розгляду у суді кримінальної справи. Крім того, згідно статті 45 Кримінально-процесуального Кодексу України (КПК України), обов'язковість участі захисника передбачено лише по відношенню до цієї категорії осіб. Якщо ж особа є потерпілою в кримінальній справі, або ж у суді слухається щодо неї некримінальна справа (наприклад, про відновлення батьківських прав, прав на житло тощо), чи при інших зверненнях до державних органів, наразі безоплатна допомога юриста не забезпечується.

За таких умов потерпілим варто бути готовим самостійно запрошувати захисника для допомоги у кримінальній чи інших справах. У цьому Вам можуть допомогти громадські організації, які реалізують відповідні соціальні проекти. Вони можуть повністю або частково оплатити послуги адвоката (іншого професійного юриста), якого запропонують Вам чи оберуть з Вами спільно. Про можливість отримати таку допомогу варто поцікавитися в організації, контакти яких зазначені в кінці цієї брошури.

Крім того, юрист громадської організації може бути вашим захисником у кримінальній справі, якщо ви є підозрюваним (обвинуваченим, підсудним), чи представником, якщо Ви є потерпілою/им. Слід зауважити, що працівники міліції іноді не бажають допускати до участі в кримінальній справі юристів, які не є адвокатами (не мають адвокатських посвідчень). Такі дії є неправомірними, адже суперечать закону, і їх слід оскаржувати, про що йтиметься далі.

Під час інших контактів із державними органами, наприклад, у судових некримінальних справах, під час відновлення втрачених документів тощо, правову допомогу Вам може надавати не лише адвокат чи особа, як має юридичну освіту і працює юристом, а будь-яка інша особа, досвіду, компетенції та моральним якостям якої Ви довіряєте. Це може бути Ваш знайомий чи родич, працівник громадської організації тощо. Яким чином оформити стосунки з таким помічником, щоб його повноваження представляти Ваші інтереси визнавалися державними органами, буде йти далі.

Природними є побоювання звертатися до будь-кого по захист через можливе розголошення інформації про Ваш досвід як потерпілого; через погрози осіб, які причетні до Вашого невдалого працевлаштування, їх залякування притягненням Вас до відповідальності за нібито скоєні Вами правопорушення. Ви можете не вірити у систему правосуддя в нашій країні або просто хотіти спокою, незважаючи на заповідяну Вам шкоду та страждання. Пам'ятайте однак, що існують громадські організації, які надають конфіденційну, професійну та безоплатну допомогу потерпілим від торгівлі людьми, зокрема інформацією, консультуванням, супроводом та підтримкою у спілкуванні з правоохоронцями, складанням необхідних документів, представництвом Ваших інтересів та іншим способом. Контактна інформація про такі організації у різних регіонах України розміщена в кінці видання.

ЯК ПРИТЯГНУТИ ЗЛОЧИНЦІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Якщо вчиняється злочин, суд, прокуратура і міліція (*залежно від ситуації*), коли їм стало відомо про це, зобов'язані порушити кримінальну справу (причини та приводи для цього зазначені у статті 94 КПК України) та вжити необхідних заходів до встановлення злочинця і його покарання. Такий обов'язок державних органів не залежить від Вашого ставлення (як потерпілого) до кривдника (*винного*) чи Вашого бажання або небажання його покарати. Також не має значення, в яких стосунках Ви перебували з винуватцем (*чи це ваш близький родич, знайомий, чи зовсім незнайома Вам людина*).

ВСТАВКА 3: прийняття заяв

Стаття 97. *Обов'язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду (витяг)*

Прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень:

- 1) порушити кримінальну справу;
- 2) відмовити в порушенні кримінальної справи;
- 3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Одночасно вживається всіх можливих заходів, щоб запобігти злочинів або припинити його. За наявності відповідних підстав, що свідчать про реальну загрозу життю та здоров'ю особи, яка повідомила про злочин, слід вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки заявника, а також членів його сім'ї та близьких родичів, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на заявника.

Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Кримінально-процесуальний кодекс України

Однак, щоб кривдника притягнули до кримінальної відповідальності (*визнали злочинцем та покарали*), потрібно повідомити про злочин правоохоронні органи. Для цього можна звернутися із відповідною заявою до райвідділу міліції або за місцем Вашого проживання, або за місцем вчинення злочину (наприклад, якщо Ви мешкаєте у Львові, але злочинці звернулися з пропозицією працевлаштування до Вас під час перебування у Києві). Від імені неповнолітніх заяву можуть подати *батьки, усиновителі, опікуни чи піклувальники, тобто його законні представники*. Але навіть якщо Ви помилково подали таку заяву іншому органу, він зобов'язаний її надіслати туди, куди потрібно, а належний орган-отримувач не має права відмовити в її прийнятті.

У заяві про вчинення злочину Ви в довільній формі описуєте обставини, пов'язані з злочинними діями щодо вас. Проте **у ній обов'язково:**

- вкажіть місце та час події;

Наприклад: *5 березня 2001 року приблизно о 23 годині 25 хвилин...*

- зазначте, в чому виявилися злочинні дії;

Наприклад: *забрав паспорт та відмовився його повернути, примушував надавати сексуальні послуги відвідувачам бару, бив та погрожував вбити, якщо відмовлюсь працювати, погрожував фізичною розправою у випадку звернення до міліції...*

- наведіть докази, що підтверджують учинення злочину; *доказами, можуть бути свідчення очевидців (сусідів, родичів, знайомих та ін.), документи (розписки, заяви, договори тощо), фотокартки, газета з оголошенням, за яким Ви телефонували, та ін.*
- викладіть прохання про порушення кримінальної справи щодо осіб, які вчинили злочинні дії.

Наприклад: *Прошу притягнути до кримінальної відповідальності Іваненка Миколу Петровича за КК України.*

Якщо ж конкретні особи Вам не відомі, то вимагайте “вжити передбачених законом заходів для виявлення винних та притягнення їх до передбаченої чинним законодавством відповідальності”.

Із моменту отримання заяви обставини Вашої справи розслідуватимуться міліцією, судом (іншими державними органами в окремих випадках) поетапно:

- 1) дізнання;
- 2) досудове слідство;
- 3) судовий розгляд справи.

Правоохоронні органи зобов'язані розглянути Вашу заяву в **3-денний строк** з моменту її прийняття, і, тільки встановивши, що є достатні дані, які свідчать про вчинення злочину, слідчим або органом дізнання **порушується кримінальна справа**. Або ж слідчий чи орган дізнання відмовляє в порушенні кримінальної справи своєю постановою чи направляє заяву за належністю. Одночасно мають вживатися всі можливі заходи, щоб запобігти злочинів або припинити його.

Про відмову в порушенні кримінальної справи Вас також зобов'язані повідомити, надіславши копію відповідної постанови. Цю постанову протягом **7 днів** з дня одержання її копії Ви чи Ваш представник можете оскаржити *до прокурора*.

ВИЗНАННЯ ПОТЕРПІЛИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Особи, в тому числі і потерпілі від торгівлі людьми, яким злочинном безпосередньо заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, вважаються потерпілими на підставі постанови особи, котра провадить дізнання, слідчого, судді або ухвали суду. Причому у постанові має бути зазначено, яку конкретно шкоду (моральну, фізичну чи майнову) заподіяно потерпілому. Лише після визнання Вас потерпілою/им, Ви стаєте учасником процесу з передбаченими законом правами та обов'язками.

Визнання особи потерпілою не залежить від її віку, фізичного або психічного стану.

ВСТАВКА 4: визначення термінів

Стаття 49. Потерпілий

Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду.

Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд — ухвалу.

Громадянин, визнаний потерпілим від злочину, вправі давати показання у справі. Потерпілий і його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, — після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді, а за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки.

У випадках, визначених цим Кодексом, потерпілий має право під час судового розгляду особисто або через свого представника підтримувати обвинувачення. Потерпілий може брати участь у судових дебатах.

У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені цією статтею, мають його близькі родичі.

Кримінально-процесуальний кодекс України

Для визнання особи потерпілою закон не вимагає її заяви. Особа має бути визнана потерпілою негайно після того, як у справі будуть зібрані докази, що їй заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду злочином, готуванням до нього або замахом на його вчинення.

Тому, якщо слідчий зволікає із винесенням постанови про визнання Вас потерпілою/им, варто звернутися до нього із відповідною письмовою заявою або ж зі скаргою до вищестоящего органу чи прокуратури.

Близькі родичі потерпілої/ого, який загинув внаслідок злочину, також визнаються потерпілими. Вони користуються тими ж правами, що й інші потерпілі. Відповідно до закону близькими родичами є батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки. Потерпілими можуть бути визнані слідчим за їх бажанням усі вони або тільки хтось із них.

Ви також маєте право оскаржити вирок суду, з яким Ви не погоджуєтесь, в апеляційному порядку протягом 15 діб з моменту його проголошення. Крім того, вирок суду та ухвалу або постанову апеляційного суду можна оскаржити до вищестоящего суду у касаційному порядку протягом одного місяця з моменту проголошення вироку, оголошення ухвали або постанови.

У той же час потерпіла/ий **зобов'язана/ий**: з'являтися за викликом слідчих органів, прокурора, судді та суду, давати правдиві показання; підкорятись розпорядженням судді та головуючого і додержуватись порядку під час судового засідання.

Відповідно до закону, суд, прокурор і слідчий зобов'язані роз'яснити особам, що беруть участь у справі, їх права і забезпечити можливість здійснення цих прав. **Роз'яснення** особам, які беруть участь у справі, їх **прав** відбувається **на кожній стадії процесу**, а у випадках, вказаних у законі, також при провадженні окремих процесуальних дій.

Особі, яка визнана потерпілою, її права роз'яснюються при оголошенні постанови про визнання потерпілою. При цьому слідчий зобов'язаний роз'яснити Вам всі права, які Ви маєте як учасник процесу, а не тільки ті, якими Ви користуєтеся на попередньому слідстві. Якщо у Вас є представник, то йому також роз'яснюються його права.

Права також роз'яснюють близьким родичам потерпілої/ого, який помер внаслідок злочину, а також законним представникам неповнолітньої/го потерпілої/го.

ДОПОМОГА ПРЕДСТАВНИКА

З моменту визнання Вас потерпілим Ви вправі мати **представника**, зокрема також і з числа адвокатів. Представник може діяти як поряд з Вами, так і заміняти Вас. Організації, які надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми, можуть допомогти Вам з пошуком адвоката та в деяких випадках – оплатою його послуг.

При цьому Ваш представник не вправі використовувати свої повноваження на шкоду Вам. Якщо ж це станеться, або якщо з інших причин Ви захочете відмовитися від представника, то Ви зможете це зробити у будь-який час і продовжити захист своїх інтересів самостійно або за допомогою іншого представника.

Пам'ятайте, що розголошення будь-якої інформації, що стосується обставин справи, заборонено і переслідується за законом. Жоден з учасників кримінального процесу без дозволу слідчого не має права розголошувати відомості, які стали йому відомі під час розслідування кримінальної справи. Адвокат, в силу своїх професійних обов'язків, не має права розголошувати інформацію про клієнта і його приватне життя без його згоди.

Для того, щоб слідчий або суддя допустили представника до участі у процесі, адвокат повинен подати ордер адвокатського об'єднання або довіреність; законний представник – документ, який засвідчує його відношення до потерпілого (свідцтво про народження, свідцтво про шлюб та ін.); близькі родичі та інші особи – належно оформлену довіреність.

Представник потерпілого користується тими ж правами, що й потерпілий (крім права давати показання).

ВСТАВКА 5: визначення термінів

Стаття 52. *Представники потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача*

Представниками потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача можуть бути адвокати, близькі родичі, законні представники, а також інші особи за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, судді або за ухвалою суду. Коли цивільним позивачем або цивільним відповідачем є підприємство, установа чи організація, то представниками їх інтересів можуть бути спеціально уповноважені ними на те особи. Зазначені в цій статті представники користуються процесуальними правами осіб, інтереси яких вони представляють.

Кримінально-процесуальний кодекс України

ВИ – СВІДОК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Частими є випадки, коли особу, яка постраждала від злочину і є фактично потерпілою, спочатку допитують як **свідка** у справі, оскільки такій особі відомі обставини злочину.

Якщо орган дізнання (ним є органи міліції, прикордонної служби тощо), слідчий, прокурор або суд викликали Вас як свідка, Ви зобов'язані з'явитися в зазначені місце та час і дати правдиві свідчення про відомі Вам обставини в справі. Свідчення у Вас можуть відбирати на будь-якій стадії процесу.

При цьому слід пам'ятати, що свідка допитують лише в місці проведення попереднього слідства, тобто в місці знаходження органу міліції, а в разі необхідності – в місці його перебування (в лікарні, помешканні тощо).

Як свідка Вас можуть допитати про обставини, що підлягають встановленню в даній кримінальній справі, в тому числі про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного, та Ваші взаємовідносини з ним. Якщо Ваші показання базуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи також будуть допитані.

Однак Вас не можуть допитати як свідка, якщо через свій фізичний стан, фізичні або психічні вади Ви не здатні правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них свідчення.

Закон забороняє вимагати показів свідка шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів, а особи, котрі причетні до отримання показів таким способом, несуть відповідну кримінальну відповідальність¹.

Як свідок ви маєте право:

- 1)** відмовитися давати свідчення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів (батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки): це право гарантує стаття 63 Конституції України;
- 2)** знати, у зв'язку з чим і в якій справі Вас допитують;
- 3)** власноручно викладати свої свідчення в протоколі допиту, тобто написати свої свідчення самостійно, а не диктувати слідчому;
- 4)** користуватися нотатками й документами під час свідчення в тих випадках, коли свідчення стосуються будь-яких розрахунків та інших даних, які Вам важко тримати в пам'яті;

¹ Стаття 373 КК України

- 5) давати свідчення рідною мовою або іншою мовою, якою вільно володієте, й користуватися допомогою перекладача (за рахунок держави, а не за власний);
- 6) заявляти відвід перекладачу (заявляти про недовіру йому та бажання замінити його іншим);
- 7) знайомитися з протоколом допиту й клопотати про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, власноручно робити такі доповнення й зауваження;
- 8) подавати скарги прокурору на дії особи, яка проводить допит (дізнавача і слідчого), голові суду – на дії судді;
- 9) одержувати відшкодування витрат, пов'язаних із викликом для свідчення.

Пам'ятайте, що за свідомо неправдиве свідчення та за відмову свідчити про відомі обставини в кримінальній справі свідок несе кримінальну відповідальність².

Про допит свідка дізнавачем, слідчим, судом складається протокол. На Ваше прохання Вам може бути надана можливість особисто написати свої показання в присутності слідчого, про що зазначається в протоколі.

По закінченні допиту слідчий *повинен пред'явити* вам протокол для ознайомлення. Ви також можете попросити слідчого прочитати Вам протокол. Якщо Ви не зовсім погоджуєтесь із змістом протоколу, то *маєте право просити про внесення доповнень і поправок у протокол*. Ці доповнення і поправки заносяться слідчим до протоколу.

Протокол підписують свідок, слідчий і особи, що були присутні при допиті. Ви можете вимагати копію протоколу.

² Статті 383 та 385 КК України

ВАША БЕЗПЕКА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТА РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Якщо шляхом погроз або інших протиправних дій злочинцями робляться спроби вплинути на Вас, і це реально загрожує Вашому життю та здоров'ю чи життю та здоров'ю членів Вашої сім'ї або близьких родичів, державні органи зобов'язані вжити необхідних заходів для забезпечення Вашої безпеки, а також безпеки членів Вашої сім'ї чи близьких родичів.

Особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин, потерпілий та його представник у кримінальній справі, цивільний позивач у справі про відшкодування шкоди, завданої злочинцем, свідок та члени сімей і близькі родичі цих осіб (у випадку, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства) відповідно до чинного законодавства мають право на захист життя, житла, здоров'я та майна від протиправних посягань³.

Зважаючи на характер злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, потерпілі часто мають серйозні підстави переживати за своє життя та здоров'я. Отже, Ви маєте знати, що законом Вам забезпечено право на захист, і Ви (Ваш представник) можете подати заяву чи повідомлення про загрозу Вашій безпеці, а орган дізнання, слідчий, прокурор або суд зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж 3 доби, а у невідкладних випадках – негайно, прийняти рішення про застосування або відмову у застосуванні заходів безпеки.

За загальним правилом слухання в судах відбуваються гласно. Тобто судові засідання є відкритими, і будь-яка особа може бути присутньою на них, в тому числі представники засобів масової інформації. Однак участь сторонніх осіб на судових слуханнях у справах щодо торгівлі людьми може бути вкрай небажаною, оскільки може призвести до розголошення певних подробиць життя потерпілої особи та/або може бути небезпечним для неї та її близьких. Тому суд може прийняти рішення про слухання такої справи у закритому судовому засіданні. Таке рішення суд приймає із власної ініціативи чи за проханням зацікавлених осіб. Тому, якщо Ви зацікавлені в цьому, то

³ Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" №3782-XII від 23 грудня 1993 року

ВСТАВКА 6: заходи безпеки

Стаття 7. *Заходи забезпечення безпеки*

1. Заходами забезпечення безпеки є:
 - а) особиста охорона, охорона житла і майна;
 - б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
 - в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
 - г) заміна документів та зміна зовнішності;
 - д) зміна місця роботи або навчання;
 - е) переселення в інше місце проживання;
 - є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення;
 - ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
 - з) закритий судовий розгляд.

2. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.

Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві"

самостійно (чи попросіть Вашого представника) зверніться до суду із письмовим клопотанням про призначення закритого судового розгляду по Вашій справі. Про задоволення Вашого прохання чи відмову у цьому суд повинен винести мотивовану ухвалу, з якою Ви маєте право ознайомитися.

Більше того, для забезпечення безпеки свідка чи потерпілого суд за власною ініціативою або за клопотанням прокурора, свідків або потерпілих, які підлягають допиту, виносить мотивовану ухвалу про проведення допиту цих осіб за відсутності підсудного. За цих же підстав допускається також допит одного підсудного за відсутності інших. Після повернення підсудного до залу судового засідання суд зобов'язаний ознайомити його з показаннями, які було дано за час його відсутності, і надати йому можливість дати пояснення з приводу цих показань. А у виняткових випадках суд може звільняти потерпілих і свідків, щодо яких здійснюються заходи безпеки, від обов'язку з'являтися у судові засідання за наявності письмового підтвер-

дження показань, даних ними раніше⁴. Також для забезпечення безпеки свідка або потерпілого, який підлягає допиту в суді, суд (суддя) за власною ініціативою або за клопотанням прокурора, адвоката чи самого свідка або потерпілого виносить мотивовану ухвалу про проведення допиту з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду. У разі, коли існує загроза ідентифікації голосу – допит може супроводжуватись створенням акустичних перешкод.

Однак, крім правоохоронних органів, у вирішенні проблеми безпеки Ви можете розраховувати на допомогу громадських організацій. Поряд з іншими послугами ці організації надають жінкам у таких ситуаціях можливість перебувати у безпечному місці.

Фахівці громадських організацій надають допомогу потерпілим незалежно від їх звернення до правоохоронних органів та порушення кримінальної справи щодо торгівців людьми. На жаль, не у всіх містах України є центри реінтеграції для потерпілих від торгівлі людьми, але, звернувшись до неурядових організацій, список яких наведений в додатку, Ви отримаєте інформацію про можливості мати тимчасовий безпечний притулок та скористатись допомогою фахівців.

⁴ Див. статтю 16 Закону України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” №3782-ХІІ від 23 грудня 1993 року.

ЯК ВІДШКОДУВАТИ МАТЕРІАЛЬНУ ТА МОРАЛЬНУ ШКОДУ, ЗАВДАНУ ТОРГІВЦЯМИ ЛЮДЬМИ

Притягнення кривдника до кримінальної відповідальності не відшкодує Вам втрат, яких Ви зазнали через його злочинні дії.

Адже Ви могли зазнати як майнової, так і немайнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню згідно законодавства України.

Майнова шкода – це шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я (оцінюється вартістю проведеного чи необхідного лікування); шкода, завдана Вашому майну у результаті знищення, пошкодження речей тощо (оцінюється вартістю цих речей, вартістю необхідного ремонту для їх відновлення і т.ін.); шкода, завдана порушенням права (оцінюється розміром витрат, які Ви зробили або мусите зробити для відновлення свого порушеного права); доходи, які Ви могли б реально одержати за звичайних обставин, якби Ваше право не було порушене (упущена вигода)⁵.

Ви також маєте право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення Ваших прав.

Потерпілі від торгівлі людьми зокрема страждають від моральної шкоди, спричиненої ушкодженням здоров'я, приниженням честі та гідності, позбавлення свободи пересування, а також порушенням прав, гарантованих Конституцією України (права на життя, права на повагу до гідності особи, права на свободу та особисту недоторканність) та Європейською Конвенцією (права на захист від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, права на захист життя, право на повагу до особистого і сімейного життя).

Вимагати відшкодування шкоди, завданої Вам злочинними діями, Ви можете без порушення кримінальної справи, шляхом звернення до суду із спеціальною заявою про відшкодування, яку в законодавчих актах названо “позовною заявою” чи простіше “позовом”, чи подати такий позов до обвинуваченого у кримінальній справі.

Втім, подання **цивільного позову у кримінальній справі** має певні переваги для Вас, оскільки такий позов суд буде розглядати разом із кримінальною справою. Такими перевагами є:

по-перше, Ви не сплачуєте державного мита і за подання заяви про відшкодування шкоди;

⁵ Див. статтю 22 Цивільного кодексу України.

по-друге, полегшується доведення (доказування) підстав і розміру цивільного позову, оскільки встановити обставини справи зобов'язані слідчий, прокурор чи суддя, які не мають права перекладати цей обов'язок на Вас (Вашого представника).

Подати цивільний позов ви можете з моменту порушення кримінальної справи до початку судового слідства (дослідження судом доказів: допиту свідків, дослідження документів, огляду речових доказів тощо).

ВСТАВКА 7: моральна шкода

Стаття 23. Відшкодування моральної шкоди

1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.
2. Моральна шкода полягає:
 - а) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
 - б) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
 - в) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
 - г) у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.
3. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб.
Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.
4. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування.

Цивільний кодекс України

Якщо Вам було завдано матеріальної та/або моральної шкоди від злочину, то слідчий зобов'язаний роз'яснити Вам Ваше право заявити цивільний позов. Таке роз'яснення може бути зроблено як в усній, так і в письмовій формі. Про усне роз'яснення зазначається в протоколі допиту потерпілого або складається окремий протокол.

У всіх випадках одержання позовної заяви слідчий зобов'язаний вирішити питання про визнання Вас цивільним позивачем чи про відмову в цьому і про прийняте рішення повідомити Вас. Це робиться шляхом направлення письмового повідомлення або ознайомлення з постановою слідчого.

Якщо Ви не подали позов у процесі попереднього розслідування, то суддя зобов'язаний роз'яснити Вам право пред'явити цивільний позов до обвинуваченого.

При заявленні цивільного позову Ви можете не вказувати прізвище відповідача, а також точної суми, яка підлягає стягненню, якщо вони Вам невідомі.

Якщо злочином Вам заподіяно матеріальну та/або моральну шкоду, і Ви заявили цивільний позов у кримінальній справі, то Ви маєте бути визнані і потерпілим, і цивільним позивачем у зв'язку з тим, що права цих учасників процесу неоднакові. Таке визнання може бути оформлено однією постановою. Коли ж питання про визнання потерпілим і цивільним позивачем виникли в різний час, то виносяться дві постанови. Тоді Вам мають бути роз'яснені права обох учасників процесу.

Цивільний позов може розглядатися судом або в кримінальній справі, або в порядку цивільного судочинства. Тому відмова в позові у кримінальній справі позбавляє Вас права звертатися з цим же позовом у порядку цивільного судочинства, і навпаки – відмова в позові в порядку цивільного судочинства позбавляє Вас права звертатися з тим самим позовом у кримінальній справі.

Позов про відшкодування завданої злочином матеріальної та/або моральної шкоди може бути пред'явлений Вами окремо у порядку цивільного судочинства в разі:

- відмови в порушенні кримінальної справи;
- закриття кримінальної справи;
- непред'явлення позову в кримінальній справі;
- залишення його без розгляду.

При виправданні кривдника (*винесення щодо нього виправдовувального вироку*) через недоведення його участі у вчиненні злочину або відсутності події злочину, суд відмовить Вам у цивільному позові. Виправдання за відсутністю в діях кривдника складу злочину тягне за собою залишення позову без розгляду й не позбавляє Вас права пред'явити такий позов окремо у порядку цивільного судочинства.

Як бачите, участь у кримінальному процесі не є простою справою. Наведена інформація дає Вам змогу зорієнтуватися у тому, що відбувається під час розслідування та розгляду справи у суді. Однак для забезпечення ефективного захисту своїх прав та інтересів Вам необхідно скористатися допомогою кваліфікованого юриста. У пошуку адвоката чи представника, а також можливої оплати його послуг Вам допоможуть організації, які надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми.

ЯК ВІДНОВИТИ ВТРАЧЕНИЙ ПАСПОРТ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

У багатьох випадках для “оформлення” багатообіцяючого “працевлаштування” за кордоном злочинці відбирають у потерпілих їх паспорти. Якщо Ви втратили закордонний паспорт, то після повернення в Україну це не буде мати значного впливу на Ваше життя. Однак, якщо Ви брали паспорт громадянина України з собою за кордон, і втратили його там, чи паспорт був втрачений вдома за час Вашої відсутності, Вам буде значно важче налагодити знову своє життя в Україні без нього. Тому відновлення паспорта має бути однією з першочергових справ після повернення в Україну.

Для відновлення втраченого паспорта необхідно подати до паспортної служби райвідділу міліції за місцем проживання письмову заяву із зазначенням: де, коли і за яких обставин було втрачено паспорт, а також заяву за формою №1 (яку можна отримати в райвідділі) та три фотокартки.

Відповідно до законодавства, на розгляд Вашої заяви про втрату паспорта та прийняття рішення по ній міліція має один місяць. Коли ж необхідно провести спеціальну перевірку, витребувати додаткові матеріали та вжити інші заходи, цей строк начальниками органів внутрішніх справ може бути подовжений, але не більше ніж на один місяць.

На Ваше прохання Вам можуть видати тимчасове посвідчення особи громадянина України строком не більше ніж на три місяці. За цим посвідченням Ви зможете тимчасово зареєструватися і працевлаштуватися.

Якщо за місяць після того, як міліція отримала Вашу заяву, Вам не видали паспорт, необхідно звертатися зі скаргою до начальника того райвідділу міліції, куди Ви звертались із заявою, а також до Управління МВС України у Вашій області.

ЯК ПОНОВИТИ ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО, ЯКИХ ЙОГО БУЛО ПОЗБАВЛЕНО ЗА ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

Батьківські права

За час відсутності через тривале перебування на роботі за кордоном чимало осіб було позбавлено батьківських прав. Право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав мають один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я або навчальний заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років (див. статтю 165 Сімейного кодексу України). Однією з підстав позбавлення матері чи батька батьківських прав під час їх відсутності формально є ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

ВСТАВКА 8: позбавлення батьківських прав

Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав (витяг)

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона/він:
 - а) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
 - б) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;
 - в) жорстоко поведуться з дитиною;
 - г) є хронічними алкоголіками або наркоманами;
 - д) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;
 - е) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.
2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.
3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.

Сімейний кодекс України

Якщо людина, постраждала від торгівців людьми, насильно утримувалась за місцем праці в іншій країні, не мала можливості контактувати з сім'єю та дітьми через обмеження можливості пересування чи з інших причин, то позбавлення її материнських чи батьківських прав через ухилення від виконання обов'язків щодо дітей є безпідставним та необґрунтованим.

Якщо Ви чи Ваші знайомі потрапили у таку ситуацію, необхідно знати про можливості поновлення своїх прав.

Відповідно до Сімейного кодексу України мати чи батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав. У позовній заяві Ви повинні вказати про зміну обставин, що були підставою для позбавлення батьківських прав, а саме на те, що Ви були відсутні не зі своєї волі, фізично не мали можливості виконувати обов'язки щодо дитини, однак в даний час Ви повернулись і немає жодних підстав позбавляти Вас прав щодо Ваших дітей.

ВСТАВКА 9: поновлення батьківських прав

Стаття 169. Поновлення батьківських прав

1. Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав.
2. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо дитина була усиновлена і усиновлення не скасоване або не визнане недійсним судом.
3. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо на час розгляду справи судом дитина досягла повноліття.
4. Суд перевіряє, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав, і постановляє рішення відповідно до інтересів дитини.
5. При вирішенні справи про поновлення батьківських прав одного з батьків суд бере до уваги думку другого з батьків, інших осіб, з ким проживає дитина.
6. У разі відмови в позові про поновлення батьківських прав повторне звернення із позовом про поновлення батьківських прав можливе лише після спливу одного року з часу набрання чинності рішенням суду про таку відмову.

Сімейний кодекс України

Доцільно у такій ситуації звернутися до органу опіки та піклування райдержадміністрації за місцем проживання дітей та поставити їх до відома про обставини Вашої відсутності, оскільки представники опікунської ради будуть залучені до слухання справи у суді. Висновок опікунської ради матиме важливе значення під час розгляду справи в суді, і тому для Вас важливо, щоб члени опікунської ради мали об'єктивну інформацію про ситуацію. Крім того, Ви можете звернутись до суду із заявою про надання Вам права побачення з дитиною до вирішення питання про поновлення батьківських прав.

Слід однак пам'ятати, що поновлення батьківських прав є неможливим, якщо дитину було усиновлено та усиновлення не скасоване (чи не визнане недійсним), а також якщо дитина досягла повноліття.

Беручи до уваги те, що поновлення батьківських прав є складною процедурою, рекомендуємо Вам скористатися допомогою громадських організацій.

Право на житло

Якщо Ви наймаєте житло у будинках державного і громадського житлового фонду, то, відповідно до статті 71 Житлового кодексу України, при тимчасовій відсутності воно за Вами зберігається протягом шести місяців. Водночас статтею 72 цього Кодексу встановлено, що особа, яка відсутня за місцем проживання понад встановлені строки, може бути рішенням суду *визнана такою, що втратила право користування жилим приміщенням*. Це означає, що якщо Ви проживаєте у квартирі, яка є у державній (комунальній) власності, то через 6 місяців Вашої відсутності інші особи, які проживають з Вами, можуть звернутись до суду з позовом про Ваше виселення.

Проте закон дозволяє особам, які були *відсутні з поважних причин понад шість місяців, звернутися із заявою до суду і продовжити цей строк*.

Отже, якщо після повернення додому Ви виявляєте, що Вас виселили згідно рішення суду, Вам необхідно звернутись до суду з позовною заявою про продовження строку збереження за Вами житлового приміщення та вселення.

У позовній заяві необхідно подати докази того, що Ви були відсутні через поважні причини. Вам буде легше довести це, якщо Ви звернулись до правоохоронних органів з заявою про те, що Ви потерпіли від торгівлі людьми чи інших протиправних дій в Україні чи за кордо-

ВСТАВКА 10: збереження жилого приміщення

Стаття 71. Збереження жилого приміщення за тимчасово відсутніми громадянами **(витяг)**

При тимчасовій відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається жила приміщення протягом шести місяців. Якщо наймач або члени його сім'ї були відсутні з поважних причин понад шість місяців, цей строк за заявою відсутнього може бути продовжено наймодавцем, а в разі спору — судом. Жила приміщення зберігається за тимчасово відсутнім наймачем або членами його сім'ї понад шість місяців у випадках:

- 2) тимчасового виїзду з постійного місця проживання за умовами і характером роботи або у зв'язку з навчанням (учні, студенти, стажисти, аспіранти тощо), у тому числі за кордоном, — протягом усього часу виконання цієї роботи або навчання;

Житловий кодекс України

ном. Матеріали справи можуть бути витребувані судом і використані як докази того, що Ви не могли повернутись додому з незалежних від Вас причин.

Якщо Ви мешкали у житлі, яке належить члену Вашої сім'ї (куплене, приватизоване) та були виселені з нього, Ви також можете звернутися до суду за відновленням своїх житлових прав. Однак і в цьому випадку необхідно буде довести відсутність з поважних причин.

Тому у такій ситуації доцільно скористатися послугами юриста, особливо за умов, коли особи, що проживають у квартирі, категорично заперечують проти Вашого вселення, а їх інтереси представляє професійний представник (адвокат). За правовою допомогою, а також для вирішення питання тимчасового місця проживання до вирішення проблеми у суді, Ви можете звернутись до громадських організацій, контакти яких наведені у додатку.

Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми,

Міністерство внутрішніх справ України:

Телефон довіри: (380 44) 254-7604

режим роботи: з 16 до 20 години кожного понеділка та п'ятниці

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

№	ОРГАНІЗАЦІЯ	КОНТАКТИ
1.	Вінниця «Прогресивні жінки»	Гаряча лінія: (38 0432) 66 20 65 Факс: (38 0432) 57 02 21 E-mail: progress@mail.vinnica.ua
2.	Вінниця «Чоловіки проти насильства»	Гаряча лінія: (38 0432) 59 20 47 Факс: (38 0432) 57 02 21 E-mail: progress@mail.vinnica.ua
3.	Дніпропетровськ «Жіночий інформаційно-координаційний центр»	Гаряча лінія: (38 056) 370 58 68 Тел: (38 056) 370 25 35 Тел/факс: (38 056) 370 25 50 E-mail: hanna_voynich@ukr.net http://www.dwicc.org.ua
4.	Донецьк «Донецька обласна Ліга ділових і професійних жінок»	Гаряча лінія: (38 062) 334 34 00 Тел: (38 062) 334 20 43; (38 062) 334 34 43 E-mail: postmaster@liga.donetsk.ua www.bpw.donetsk.ua
5.	Дрогобич (Львівська обл.) Благодійний фонд «Карітас» УГКЦ	Тел: (38 03244) 2 2458
6.	Житомир «Авенір» Вікторія Остапчук	Тел: (38 0412) 41 40 38; (38 0412) 36 21 70 E-mail: avenir_zt@rambler.ru

№	ОРГАНІЗАЦІЯ	КОНТАКТИ
7.	Житомир «Жіночий інформаційно-консультативний центр»	Гаряча лінія: (38 0412) 400 733 Тел: (38 0412) 40 07 31 Тел/факс: (38 0412) 40 07 32 E-mail: wicc_ir@zt.ukrtel.net
8.	Київ Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»	Національна «гаряча» лінія з питань торгівлі людьми: 8 800 500 22 50 Тел: (380 44) 205 36 94; (380 44) 205 37 36 E-mail: lastrada@ukrpack.net www.lastrada.kiev.ua
9.	Київ Благодійний фонд «Товариство «Приятелі дітей»»	Тел/факс: (38 044) 280 29 26; (38 044) 280 81 62 E-mail: ukrhuhtc@iptelecom.net.ua
10.	Київ «Жіночий консорціум України»	Тел: (38 044) 203 64 72 Тел/факс: (38 044) 456 89 34 E-mail: ns@bigmir.net; marialeks@hotmail.com
11.	Київ «Карітас – Європа»	Тел: (38 044) 467 60 80 Факс: (38 044) 425 63 75 E-mail: natalia@caritas-ua.org
12.	Київ «Карітас – Україна»	Тел: (38 044) 467 60 80 Факс: (38 044) 425 63 75 E-mail: caritas@caritas-ua.org
13.	Київ Міжнародний гуманітарний центр «Розрада»	Тел: (38 044) 289 71 32; (38 044) 234 83 68 E-mail: bond@rozsada.kiev.ua
14.	Київ Товариство Червоного Хреста України, Національний комітет	Тел: (38 044) 230 26 46 Тел/факс: (38 044) 246 56 58 E-mail: international@redcross.org.ua
15.	Київ «Школа Рівних Можливостей»	Тел: (38 044) 592 88 18; (38 044) 240 43 26; E-mail: gender@ukr.net

№	ОРГАНІЗАЦІЯ	КОНТАКТИ
16.	Кіровоград «Кіровоградська обласна служба з актуальних питань жіноцтва»	Тел: (38 0522) 36 10 33; (38 0522) 22 58 90 Факс: (38 0522) 22 65 79; (38 0522) 22 65 06 E-mail: nmet@library.kr.ua ; omh@library.kr.ua
17.	Луганськ «Жінки Донбасу»	Гаряча лінія: (38 0642) 55 16 99 E-mail: womdon@lg.velton.ua
18.	Луганськ Луганська обласна рада жінок	Гаряча лінія: (38 0642) 599 622 Тел/факс: (38 0642) 58 53 60 E-mail: lwc@mail.ru
19.	Луцьк «Волинські перспективи»	Гаряча лінія: (38 03322) 5 55 42 E-mail: extrim@lt.ukrtel.net
20.	Львів Благодійний Фонд «Салюс»	Тел: (38 0322) 72 30 27 Тел/факс: (38 032) 240 33 62 E-mail: salus@mail.lviv.ua ; www.salus.org.ua
21.	Львів Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи»	Гаряча лінія: (38 0322) 962 962 Тел: (38 0322) 44 93 21 Тел/факс: (38 0322) 95 50 60 E-mail: women@women.lviv.ua www.women.lviv.ua
22.	Миколаїв «Любисток»	Гаряча лінія/тел/факс: (38 0512) 47 82 69 E-mail: margaritap@ukr.net
23.	Одеса «Віра, Надія, Любов»	Гаряча лінія: (38 0482) 633 339 Тел: (38 0482) 32 42 24 Тел/факс: (38 048) 777 25 17 E-mail: semikop@te.net.ua
24.	Одеса «Верітас»	Тел: (38 048) 714 60 11; (38 048) 719 31 25 E-mail: ngo_veritas@mail.ru http://ngo-veritas.narod.ru
25.	Полтава Полтавський центр сім'ї «Родинний дім»	Тел: (38 0532) 53 09 10; (38 0532) 53 06 92 E-mail: familycenter@mail.ru

№	ОРГАНІЗАЦІЯ	КОНТАКТИ
26.	Рівне Центр підтримки громадських ініціатив «Чайка»	Гаряча лінія: (38 0362) 69 00 00 Тел: (38 0362) 23 43 48 Тел/факс: (38 0362) 23 34 57 E-mail: chayka@rivne.com
27.	Севастополь «Молодіжний Центр жіночих ініціатив»	Тел/факс: (38 0692) 55 73 90 E-mail: ycfi@sevcom.net
28.	Сімферополь «Надія та майбутнє»	Тел: (38 066) 792 69 69 E-mail: shabalin_d@mail.ru
29.	Тернопіль «Відродження нації»	Гаряча лінія: (38 0352) 52 57 05 Тел: (38 0352) 52 63 98 E-mail: galina_kravets@ukr.net
30.	Ужгород «Веста»	Гаряча лінія: (38 03122) 3 20 91 Факс: (38 03122) 5 16 03 E-mail: inna@vesta.uzhgorod.ua
31.	Харків МО «Жіноча громада»	Гаряча лінія/факс: (38 057) 714 38 50 E-mail: biletska@vlink.kharkov.ua
32.	Харків «Шлях до життя»	Тел/факс: (38 057) 719 85 30 E-mail: Yana_Kharkov@mail.ru
33.	Херсон ХОЦ «Успішна жінка»	Гаряча лінія: (38 0552) 263 563 Тел/факс: (38 0552) 42 37 65 E-mail: uspix@all.kherson.ua
34.	Херсон «Чоловіки проти насильства»	Тел/факс: (38 0552) 55 40 30; (38 0552) 55 20 64 E-mail: magainstviolence@mail.ru
35.	Хмельницький Благодійний фонд «Карітас» УГКЦ	Гаряча лінія/тел/факс: (38 0382) 76 50 02; (38 0382) 78 32 69 E-mail: ksenia_caritas@ic.km.ua
36.	Черкаси Черкаський жіночий центр	Тел/факс: (38 0472) 35 20 57; (38 0472) 45 56 34 E-mail: mosti@megastyle.com; yazhinka@yahoo.com
37.	Чернівці ЧОГМО «Сучасник»	Гаряча лінія: (38 0372) 58 55 96 Факс: (38 0372) 52 04 36 E-mail: elya@utel.net.ua www.suchasnyk.org.ua

